

Constantin Esarcu în misiune la Roma (1873-1876, 1879): Câteva date din corespondența diplomatică

Gampe Crăciunescu, Paula Cristina

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Gampe Crăciunescu, P. C. (2007). Constantin Esarcu în misiune la Roma (1873-1876, 1879): Câteva date din corespondența diplomatică. *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 9, 3-17. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-387457>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

**CONSTANTIN ESARCU ÎN MISIUNE LA ROMA (1873-1876, 1879).
CÂTEVA DATE DIN CORESPONDENȚA DIPLOMATICĂ**

PAULA CRISTINA GAMPE CRĂCIUNESCU

Introducere

Studiul nostru stăruie asupra activității desfășurate de diplomatul Constantin Esarcu în calitate de agent diplomatic al României între noiembrie 1873-iunie 1876 și septembrie-decembrie 1879.

Șefii misiunilor diplomatice ale Legației României la Roma au fost personalități de seamă, oameni politici, scriitori, medici, care s-au remarcat atât pe plan intern, cât și în afara granițelor țării. O parte dintre aceste personalități au reprezentat subiectul unor proiecte de cercetare, precum Nicolae Kretzulescu sau Petre Mavrogheni, însă activitatea diplomatică a celor mai mulți dintre aceștia, printre care și Constantin Esarcu, a rămas mai puțin cunoscută. Acesta este unul dintre motivele pentru care am ales să prezentăm câteva date din biografia unuia dintre cei mai importanți diplomați români la Roma. Constantin Esarcu a avut un rol important în stabilirea relațiilor la nivel de legație între România și Italia, în decembrie 1879, fiind însărcinat cu afaceri, iar în perioada desfășurării activității Legației României la Roma acesta a avut două mandate de ministru plenipotențiar și trimis extraordinar.

Cercetarea noastră s-a bazat pe o serie de documente mai puțin cunoscute din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, ce ne-au furnizat informațiile necesare pentru a cunoaște viața și activitatea diplomatului român, din timpul mandatelor sale la Roma, rolul său în dezvoltarea relațiilor româno-italiene, dar și realizările sale pe plan cultural în cadrul societății românești. Așadar, am studiat documente din fondurile „Arhiva Istorică – Italia” (vol. 261), „Dosare personale” (vol. 77) și „Inventarul dosarelor legate” (vol. 262).

Desigur că încercarea noastră caută să întregască tematica relațiilor româno-italiene derulate în ultima parte a veacului al XIX-lea mergând pe urmele demersurilor unor Raoul Bossy, George Lăzărescu, Ion Bulei, Rudolf Dinu etc. Semnalăm totodată că nu am găsit nici un studiu special dedicat activității diplomatului român Constantin Esarcu, în ciuda existenței unui fond arhivistic bogat în informații referitoare la subiectul lucrării.

Câteva date biografice¹

Constantin Esarcu s-a născut la 5 noiembrie 1836 în București și s-a stins din viață la 8 iunie 1898 la Govora. Fiu al doctorului P. Exarchos, a studiat la Institutul Monti și colegiul „Sf. Sava” din București, continuând la Paris cu o licență în științe naturale (1859) și un doctorat în medicină (1864). Până în 1873 a fost profesor la Școala de medicină din București, în paralel devenind auditor la Consiliul de Stat (din martie 1865) și membru în Consiliul general al învățământului (din august 1865).

Îl regăsim pe Constantin Esarcu printre membrii fondatori ai unor societăți, precum „Ateneul Român” (1865); „Societatea amicilor instrucțiunii” (1866), transformată în „Societatea pentru învățătura poporului român” (1867); „Filarmonica” (1868). Între 1870 și 1871 a îndeplinit funcția de director în Departamentul Cultelor, fiind apoi membru în comitetul de conducerea al Teatrului Național (1871-1873).

La 25 februarie 1873 lansa propunerea de construire a edificiului Ateneului Român, inaugurat la 20 octombrie 1886 și iniția, alături de Vasile A. Urechia și Nicolae Kretzulescu, campania „Dați un leu pentru Ateneu” (s-au pus în vânzare 500.000 de bilete la loterie în valoare de 1 leu).

A avut funcția de agent diplomatic la Roma, între noiembrie 1873-iunie 1876; septembrie-decembrie 1879, fiind un neobosit căutător al izvoarelor privitoare la istoria românilor din arhivele florentine, milaneze, romane ori venețiene, lui datorându-i-se descoperirea și publicarea mesajului adresat de Ștefan cel Mare Veneției. Apoi a fost numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Atena, între decembrie 1879-septembrie 1882. A intrat în Partidul Liberal-Conservator devenind senator al acestuia, iar apoi ministru al Afacerilor Străine (21 februarie-26 noiembrie 1891). A fost membru corespondent al Academiei Române din aprilie 1884, iar apoi a luat din nou calea Italiei fiind desemnat trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Roma (noiembrie 1891-februarie 1893; ianuarie 1896-iunie 1898). Întreaga avere a lăsat-o Ateneului Român, „leitmotivul vieții sale”, după cum afirma într-una dintre conferințele pe care le-a susținut de-a lungul timpului.

Misiunea de la Roma, noiembrie 1873-iunie 1876

Una dintre modalitățile Principatelor Române de afirmare a autonomiei și de pregătire a independenței de stat era reprezentată și de acreditarea de agenți diplomatici pe lângă guvernele puterilor europene. Convenția de la Paris nu recunoscuse decât existența unei singure agenții, aceea pe care Moldova și Țara Românească o aveau la Constantinopol. Astfel înființarea de noi agenții reprezenta un pas înainte pe calea dobândirii independenței.

¹ Vezi, pentru aceasta, ION MAMINA, ION BULEI, *Guverne și guvernanți, 1866-1916*, Editura Silex, București, 1994, pp. 190-191.

În anii '60 ai veacului al XIX-lea Principatele Unite au reușit să înființeze agenții diplomatice la Paris (1860) și la Belgrad (1863). În 1860 a existat și proiectul instituirii unei reprezentanțe a Principatelor pe lângă curtea de la Torino, proiect ce nu a fost definitivat, datorită unor detalii de ordin politic.

Unificarea Italiei a creat condițiile pentru înființarea unei reprezentanțe diplomatice românești la Roma. Astfel că pe 16/28 martie 1873, s-a instituit Agenția diplomatică a României, primul titular al postului fiind viitorul mare lider conservator, Petre P. Carp². Potrivit scrisorii de acreditare, dată lui Petre P. Carp pentru a o înmâna ministrului de Externe al Italiei, Visconti-Venosta, numirea agentului avea scopul „de a consolida legăturile de prietenie și bună înțelegere care unesc România cu regatul Italiei”³. Cel mai important scop al Agenției de la Roma era însă acela de a contribui pe cale diplomatică la pregătirea dobândirii independenței României.

*

În activitatea de început a agenției cele mai importante probleme au fost cele de protocol. Printre acestea amintim recunoașterea titlaturii de „Alteță regală” pentru domnitorul Carol, străduințele reprezentanților diplomați români de a obține pentru ei și pentru statul reprezentat un tratament egal cu cel acordat diplomaților acreditați la Roma de statele suverane etc. Dacă în primul caz autoritățile italiene au fost extrem de receptive, în cel de-al doilea acestea s-au dovedit deosebit de prudente, căutând să menajeze susceptibilitatea otomană.

*

De la începutul activității sale, Agenția diplomatică de la Roma s-a arătat preocupată de problema propagandei și de aceea a încercat să obțină sprijin pentru România din partea unor organe de presă italiene. Astfel, în perioada războiului de independență, cauza românească a întâlnit sprijinul unor periodice precum *Italia* și *Il Diritto*⁴.

² Din 1873 postul de agent diplomatic la Roma a fost ocupat în mod succesiv de Petre P. Carp (până la 31 octombrie 1873), de Constantin Esarcu (24 noiembrie 1873-17 iunie 1876), Vasile Gheorghian (14 septembrie 1876-28 februarie 1877), din nou de Constantin Esarcu (14 septembrie-27 decembrie 1879). Ca geranți interimari au funcționat: G. G. Cantacuzino și îndeosebi Mihail G. Obedenaru (12 aprilie 1877-14 august 1879; VASILE GLIGA, CONSTANTIN TURCU, ARTHUR A. VAISMAN, *Reprezentanțele diplomatice ale României*, Editura Politică, București, 1967, p. 240.

³ RAOUL V. BOSSY, *Politica externă a României între anii 1873-1880 privită de la Agenția diplomatică din Roma*, București, 1928, p. 95.

⁴ *Ibid.*, p. 16.

Pe la începutul anilor '70 s-a înființat prima revistă românească în Italia, având denumirea de *Propaganda*. Această revistă avea consistente articole cu privire la istoria românilor, referindu-se în special la antichitatea daco-romană (istoria comună a celor două popoare). Însă, revista nu a avut o viață prea lungă, doar trei numere au apărut până la urmă. În deceniile șapte și opt ale veacului al XIX-lea, guvernele de la București au încercat să publice în Italia o seamă de periodice, finanțate direct de Ministerul Afacerilor Străine, cum a fost, săptămânalul *Corrispondenza politica dalla Romania* (1883), care s-a numit mai târziu, *La Romania*. Jurnalul era distribuit gratuit reprezentanțelor diplomatice din capitala italiană, miniștrilor și redacțiilor ziarelor mai importante⁵.

*

O problemă importantă, care a figurat printre preocupările diplomaților români în perioada anterioară cuceririi independenței, a fost aceea a recunoașterii dreptului României de a încheia convenții comerciale cu diferite state, bineînțeles și cu Italia. Prudența Italiei a făcut ca acest moment să întârzie puțin, chiar dacă state, precum Austria, încheiaseră astfel de înțelegeri cu convenții cu România. Totuși, acest lucru se întâmplă în toamna anului 1878 s-a încheiat convenția dintre cele două țări.

*

Altă sarcină importantă a Agenției românești la Roma a fost aceea de a pregăti recunoașterea independenței țării. Autoritățile italiene erau însă destul de rezervate. Desăvârșindu-și unitatea națională în 1870, trebuind să facă față unor complicate probleme economice și neputând concura din punct de vedere militar cu majoritatea puterilor europene, Italia s-a situat spre sfârșitul secolului al XIX-lea pe o poziție de prudență politică-diplomatică în dosarul independenței românești.

*

Referitor la numirea lui Constantin Esarcu în funcția de agent diplomatic al României la Roma, ministrul Afacerilor Străine îi scria, în noiembrie 1873, Regelui Carol I: „În urma demisiunii domnului P. P. Carp din postul de agent diplomatic al României la Roma, viu cu respect a propune Măriei Voastre pentru zisa funcțiune pe domnul C. Esarcu, fost deputat și director al Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice.”⁶ La scurt timp, Carol confirma prin decret regal propunerea ministrului său⁷.

⁵ IVAN ILCEV, „*Are dreptate sau nu, e patria mea!*”. *Propaganda în politica externă a țărilor balcanice: 1821-1923*, traducere de Nicolae Moderău și Valentina Ristea, Editura Curtea Veche, București, 2002, p. 82.

⁶ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond „Dosare personale”, vol. 77, litera E, nr. 4, anul 1873, p. 14.

⁷ *Ibid.*, p. 16.

La începutul lunii februarie 1874 Constantin Esarcu a prezentat scrisorile sale de creanțe ministrului Afacerilor Străine italian, Visconti-Venosta⁸. Pe parcursul audienței acordate cu acel prilej, Visconti-Venosta s-a arătat de o „curtenie perfectă”, convorbirea fiind îndreptată asupra relațiilor României cu Turcia și asupra chestiunii Orientului. Visconti-Venosta afirma că „nu este în interesul României să deschidă discuțiile asupra problemei Orientului și să rupă relațiile cu Imperiul Otoman”. Mai mult, nici Europa, în consecință, nici Italia, nu doreau să vadă redeschizându-se chestiunea orientală. În răspunsul său, Constantin Esarcu susținea că asemenea idei erau departe de intențiile guvernului român „care dorea o colaborare cu Turcia în spiritul și limitele vechilor drepturi și imunități garantate prin Tratatul din Paris”.

Convorbirea a fost îndreptată apoi de către Visconti-Venosta asupra dezvoltării interne și economice a României, dorind în special, după cum nota diplomatul român, să obțină informații despre dezvoltarea forțelor militare ale țării. Constantin Esarcu a considerat necesar să păstreze o oarecare rezervă în răspunsul său și i-a vorbit ministrului italian, în general, despre preocuparea guvernului român privind „proprietatea materială și morală a națiunii”.

Cu privire la șederea lui Constantin Esarcu în Italia în calitatea sa de agent diplomatic al României, acesta și-a manifestat plăcerea de a îndeplini acest mandat în Italia, țară apreciată și dragă diplomatului român, trecând totodată în revistă și cercetărilor realizate în Arhivele Veneției. La cele zise de Visconti-Venosta că Italia a manifestat simpatie întotdeauna pentru țările române, Constantin Esarcu a adăugat că și acestea, întotdeauna și-au îndreptat privirile și speranțele către Italia.

Pe data de 21 martie 1874, Constantin Esarcu era primit într-o audiență particulară la Regele Italiei⁹. După cum comunica diplomatul român Ministerului Afacerilor Străine de la București, pe parcursul acestei înterevederi Regele Italiei s-a arătat de o rară amabilitate. După prezentarea scrisorii de felicitare a Suveranului român, diplomatul a fost întrebat despre situația din țara sa, dar mai ales despre situația armatei. Răspunsul acordat a fost unul evaziv, fiindu-i prezentate câteva noutăți asupra stării României la acea dată, având însă grijă să se mențină în generalități.

*

În vederea îndeplinirii sarcinii de a culege informații relative la eventualitatea unei revizuirii a tratatului de la Paris, prin martie 1874 Constantin Esarcu a discutat cu câteva personalități din Italia, precum ministrul plenipotențiar al Rusiei, baronul Uxkull Gyllenband și cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine al guvernului italian, D. Artom¹⁰.

⁸ *Ibid.*, fond „Arhiva Istorică, 1830-1895”, vol. 261 (1849-1876), Corespondența cu Agenția de la Roma, pp. 106-109.

⁹ *Ibid.*, pp. 138-141.

¹⁰ *Ibid.*, pp. 121-124.

În discuția cu baronul Uxkull Gyllenband, acesta a pus accent pe importanța corpului diplomatic și a specificat că în momentul respectiv cu toții erau „en calme plat”. Cu toate acestea, Constantin Esarcu a adăugat că situația se putea schimba de la o zi la alta și putea apărea o chestiune gravă care să pună diplomația în mișcare, mai cu seamă în ceea ce privește chestiunea Orientului. Uxkull a afirmat că nu crede acest lucru, atâta timp cât marile puteri nordice s-au înțeles între ele și nu vor permite să se tulbure situația.

Cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine al guvernului italian, vorbind despre legile ce se discutau la acel moment în Parlamentul Italiei, mai exact despre creditul de 79 milioane acordat de Cameră Ministerului de Război pentru apărarea națională, Constantin Esarcu a făcut observația că „deși pretutindeni se vorbește de pace, cu toate acestea toți se înarmează”. În continuare, pentru a accentua ideea inițială, diplomatul român afirma că „puterile nu au multă încredere în tratate și că istoria a demonstrat că atunci când un stat se simte puternic încalcă tratatele acolo unde nu îi convin”. Un exemplu în acest sens a fost reprezentat de Rusia prin modificarea tratatului de la Paris în ceea ce privește Marea Neagră și, de asemenea, diplomatul român afirma că există posibilitatea să ceară modificarea acestui tratat într-un alt punct al său. În urma acestor discuții, Constantin Esarcu afirma în raportul său către București că: „sau nu este aci răspândită, în cercurile politice, credința unei revizuirii a tratatului de la Paris sau că eventualitatea acestei revizuirii nu este întrevăzută sau că cele două personaje în chestiune nu știu nimic asupra acestui punct, afară numai dacă nu vor fi înzestrate de un mare talent de disimulațiune.”¹¹

*

Referitor la propaganda României în Italia din acea perioadă, Constantin Esarcu evoca, printr-o adresă destinată superiorilor săi de la București (29 martie 1874), demersurile pentru a dobândii sprijinul unor jurnale italiene privind publicarea unor informații sau chiar a unor articole despre România¹². Această inițiativă a diplomatului a fost determinată de convingerea că în Italia România era foarte puțin cunoscută.

Constantin Esarcu s-a îndreptat către cel mai important jurnal guvernamental din Italia, *L'Opinione*, ce avea circulație în întreaga țară, fiind citit în toate birourile administrației și după care în mare parte se inspirau majoritatea jurnalelor din peninsulă. Diplomatul a încheiat o înțelegere cu redacția acestui jurnal ca să fie publicate comunicatele transmise de către Agenția diplomatică a României la Roma, corespondențe din București și, din când în când, chiar articole de fond asupra condițiilor istorice și situației politice ale țării sale.

¹¹ *Ibid.*, pp. 125.

¹² *Ibid.*, pp. 134-137.

Constantin Esarcu a considerat însă de cuviință să mai contacteze încă un jurnal care să aibă mai multă independență față de puterea în funcțiune. Acesta a fost *Gazzetta de Napoli*, organul de presă al grupului parlamentar cunoscut în Italia sub denumirea de „grupul de Luca”. Grupul politic respectiv era unul de stânga, iar în acel moment ar fi trebuit să fie în opoziție cu guvernul italian, numai că în acel moment îi dăduse cabinetului concursul său în adoptarea unei importante legi financiare. Deși acest jurnal se imprima în Napoli, diplomatul a stabilit o înțelegere cu un publicist ce trimitea corespondențe respectivei publicații și care mai trimisese articole despre România. În încheierea adresei trimise la București, Constantin Esarcu ținea să precizeze că, va căuta să mai ia legătura și cu redacția unui jurnal din Florența sau Milano, astfel încât România să aibă favorabile trei organe importante de publicitate din trei mari orașe ale Italiei.

*

În urma însărcinării primite din partea Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor privind trimiterea la București a unei persoane competente pentru realizarea unor lucrări de irigație (25 septembrie 1874), Constantin Esarcu transmitea informații privind procedura și criteriile sale pentru selectarea celei mai potrivite persoane: „Prima chestiune ce mi-am pus a fost următoarea: Personajul ce va trebui trimis la București trebuie el să fie un om special cu cunoștințele tehnice necesare sau un om de afaceri, un finanțiar capabil să organizeze o societate de capitaliști?”¹³

După cercetările privind modul în care a acționat guvernul italian în marile lucrări de irigații, acesta a observat că, la conducerea Societății de irigații Gavour se află personaje cu caracter mai mult financiar și administrativ, având în subordine personal tehnic. De asemenea, pentru astfel de lucrări guvernul italian nu a utilizat astfel de societăți decât după realizarea unui plan tehnic de către specialiști. Potrivit afirmațiilor lui Constantin Esarcu, guvernul italian nu a dorit niciodată să subordoneze interesele economice ale țării intereselor unei societăți private.

Pentru a furniza cât mai multe informații utile, diplomatul român s-a adresat inginerului C. Gioia, care a lucrat la canalul Suez și la lucrările de la Gurile Dunării, pentru a-i cere un sfat în legătură cu situația din România. După înțelegerea cu Gioia, acesta, în urma aprobării ministrului român, se putea deplasa în România pentru a realiza proiectul tehnic al lucrării.

*

În februarie 1875, Constantin Esarcu împreună cu ceilalți reprezentanți diplomatici au fost de față la o importantă discuție din Senatul italian referitoare la pedeapsa cu moartea. În urma votului din Senat au avut câștig de cauză cei care susțineau menținerea în legislația italiană a pedepsei cu moartea.

¹³ *Ibid.*, p. 182.

A fost respinsă propunerea unor senatori de a nu se aplica pedeapsa capitală în Toscana, unde fusese abolită cu mult timp în urmă, însă unitatea legislativă impunea modificarea acestui detaliu legal local. Statistica oficială a omuciderilor din Italia, pe care diplomatul român o făcea cunoscută superiorilor săi¹⁴, era una care dădea de gândit. Media omuciderilor comise în Italia într-o perioadă de nouă ani era de 9,58% omucideri pentru fiecare sat de o mie de locuitori. Astfel, Constantin Esarcu comunica Ministerului Afacerilor Străine din România că în 1872 Italia a înregistrat 1630 de crime. Dintre acestea, în provincia Liguria, unde exista pedeapsa cu moartea, statistica înregistra numai 8 omucideri, cu media de 0,96% la 1000 de locuitori, iar în Toscana, unde pedeapsa cu moartea fusese abolită, s-au înregistrat nu mai puțin de 50, cu o medie de 2,33% la 1000 de locuitori¹⁵.

*

În perioada imediat următoare, cel mai important eveniment din Italia s-a dovedit a fi întâlnirea de la Veneția a Regelui Victor-Emanuel cu Împăratul Franz-Josef (5 aprilie 1875). Despre această întâlnire erau vehiculate mai multe păreri în cercurile politice italiene, însă cei mai mulți nu o considerau ca pe un simplu act de curtenie între cei doi suverani, ci ca pe un act politic de natură să stabilească o înțelegere între guvernele celor două state vecine. Dar mai cu seamă, se credea în Italia, ceea ce va atrage atenția oamenilor politici ce îi vor însoți pe cei doi suverani va fi chestiunea Vaticanului și chestiunea Orientului¹⁶. Printr-o adresă ulterioară întrevederii celor doi suverani de la Veneția (13 aprilie 1875), Constantin Esarcu confirma supozițiile sale anterioare notând: „Nu mai este îndoială că, chestiunea papală a fost principalul obiect de convorbire între cei doi Suverani și între oamenii politici ce îi însoțiră. Pare asemenea pozitiv că Victor-Emanuel s-a întâlnit cu Franz-Josef într-o complectă comunitate de vederi asupra necesității de a se respecta complect libertatea spirituală a Papei și de a nu se atinge întru-nimic legea garanțiilor Papale. Cu o asemenea semnificațiune, întrevederea din Veneția n-a putut decât a fi displăcută la Berlin. Vaticanul și-a avut și el reprezentantul său la această întrevedere în persoana cardinalului patriarh din Veneția care a avut drept misiune de a apropia pe cei doi Suverani într-un spirit de defidență în contratendințelor de omnipotență ale Germaniei.”¹⁷

După cum arăta diplomatul român în cuprinsul aceleiași adrese, politica Vaticanului la acea dată consista în a face concesiuni pretutindeni, atât cât era posibil, și a-și concentra toată energia împotriva Imperiului German căruia căuta să-i creeze dificultăți și inamici în toate țările catolice. Unii au mers până

¹⁴ *Ibid.*, p. 197.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*, p. 200.

¹⁷ *Ibid.*, pp. 204-205.

la a vorbi de o alianță între cele trei state catolice Austria, Italia și Franța împotriva Prusiei protestante. Chestiunea tratatelor de comerț între Austria și Italia au făcut de asemenea obiectul convorbirilor dintre oameni politici ce s-au întâlnit în Veneția și s-a creat impresia că a fost vorba despre interesele celor două puteri în Orient și că s-a atins chiar și chestiunea României. Diplomatul român preciza că s-a adus în discuție și ideea că nu ar trebui confundate interesele și situația României cu cele ale celorlalte entități statale de pe malul drept al Dunării. În linii mari, aprecia Constantin Esarcu întrevederea a fost una favorabilă intereselor României.

*

La sfârșitul anului 1875, România a fost subiectul unor publicații europene. Referitor la această chestiune, Constantin Esarcu afirma: „Ultimele nuvele răspândite de unele jurnale din Paris anunță ca eminentă o criză politico-economică în România cu răsturnări nu numai ministeriale ci și guvernamentale și au produs aici emoție atât în presă cât și în unele cercuri politice. [...] După ce am făcut cunoscut la Ministerul Afacerilor Străine că demisia domnului Boerescu nu implică nici o modificare în politica noastră externă, care va continua să fie condusă de același principiu de prudență și moderație, am făcut asemenea de a dezminți prin presă falsele nuvele răspândite și care sunt atât de prejudiciabile încrederii ce statul nostru începe a inspira pretutindeni. Printre alte jurnale notez importanța organului oficial *L'Opinione* din Roma consacrand un lung articol în primele sale coloane care, dezmințind nuvelele răspândite, cade a indica în acest timp pericolele la care poate supune România, tactica care le inspiră și acțiunea ce le denotă.”¹⁸

*

Pentru prima parte a anului 1876 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, unde am lucrat, s-au dovedit a fi destul de sărace cu privire la activitatea diplomatului român. Știm că pe data de 17 iunie 1876 Constantin Esarcu își încheia mandatul deținut în fruntea Agenției României la Roma, în locul său fiind numit Vasile Gheorghian. Trei ani mai târziu, în septembrie 1879, în contextul problematicii referitoare la transformarea Agenției României din Roma la rangul de legăție, Constantin Esarcu a fost numit din nou agent la Roma, lui atribuindu-se succesul acestui demers diplomatic.

Misiunea la Roma, septembrie-decembrie 1879

După ce independența României a fost consfințită de tratatul de la Berlin, guvernul român a încredințat Agenției diplomatice din Roma misiunea de a

¹⁸ *Ibid.*, p. 234.

dobândi recunoașterea oficială a acestui act de către cabinetul italian, precum și ridicarea la rang de legăție a agențiilor diplomatice ale Italiei în București și României la Roma¹⁹.

Mihail Kogălniceanu făcea primul pas la 13 iulie 1878, când dădea instrucțiuni oficialilor din străinătate să intervină pentru ca toate agențiile diplomatice și consulatele generale din București, precum și cele românești din străinătate, să fie transformate în legații. Peste câteva zile, Mihail G. Obedenaru, gerantul Agenției române de la Roma, îi răspundea că i s-au dat asigurări că, după ratificarea tratatului de la Berlin, Parlamentul italian va vota înălțarea Agenției diplomatice din București la rangul de legăție. Înființarea legației însă a mai întârziat, deși inițial cabinetul italian se arătase dispus să vină în întâmpinarea dorințelor oficialilor români.

În toamna anului 1878, după ce între timp Austro-Ungaria trimisese la București primul său ministru plenipotențiar, a apărut la un moment dat ca iminentă transformarea agenției și a consulatului general peninsular de la București în legăție, Cairoli, ministru de Externe interimar al Italiei, trimițând chiar scrisorile de acreditare lui Fava, consulul general italian la București. Prezentarea scrisorilor n-a avut loc însă, deoarece puterile europene se declarau încă nemulțumite de aplicarea în România a articolului 44 al tratatului de la Berlin.

După demisia cabinetului Cairoli și venirea la putere a ministerului Depretis, atât acesta – care și-a dovedit simpatia pentru România când a semnat convenția comercială – cât și noul secretar general Torielli, care era candidat pentru viitoarea legăție italiană de la București, îi dădeau lui Mihail G. Obedenaru prilejul de a spera că problema legației își va găsi cât de curând încheierea.

Spre a da mai multă autoritate demersurilor gerantului agenției, guvernul Ion C. Brătianu trimitea la Roma în misiune extraordinară pe Constantin A. Rosetti, președintele Camerei, care va avea numeroase întrevederi cu oficialii italieni. Cu acest prilej, Depretis îi confirma un angajament al predecesoului său, Cairoli, prin care acesta acceptase să nu recunoască noua situație a României decât în același timp cu Anglia, Franța și Germania. În consecință, tergiversările au continuat, toată discuția purtându-se în jurul aplicării articolului 44 al tratatului de la Berlin. În același timp, dând curs simpatiilor opiniei publice italiene pentru România, primarul Romei a invitat pe Mihail G. Obedenaru la sărbătorirea aniversării fondării Romei, declarând cu acest prilej că, România este o țară mai puțin străină pentru italieni, în comparație cu alte state.

*

Discuțiile în jurul înființării Legației României la Roma și a celei italiene la București au continuat și în vara anului 1879, guvernul italian cerând neconținut concretizarea articolului 44 al tratatului de la Berlin pentru a putea

¹⁹ Detalii relative la această chestiune în RAOUL V. BOSSY, *Politica externă a României între anii 1873-1880 privită de la agenția diplomatică din Roma*, pp. 78-79, și VASILE GLIGA, CONSTANTIN TURCU, ARTHUR A. VAISMAN, *op. cit.*, p. 253.

avea mână liberă în problema recunoașterii independenței României și stabilirii de relații diplomatice la nivel delegație. La 8 septembrie 1879, Vasile Boeresu, ministru de Externe al României, a sosit la Roma unde a avut o serie de întrevederi cu autoritățile italiene relative la problema în chestiune. De asemenea, revenirea lui Constantin Esarcu în postul de agent diplomatic la Roma a avut urmări pozitive, el dând dovadă de tact și dibăcie în negocierile întreprinse în vederea recunoașterii independenței și implicit a înființării legațiilor.

Referitor la această revenire a lui Constantin Esarcu în funcția de agent diplomatic al României la Roma, titularul de la Afaceri Străine îi scria, în data de 15 septembrie 1879, Regelui Carol I aceste rânduri: „Astăzi, mai mult poate decât totdeauna, avem necesitate de a lucra pe lângă cabinetele străine pentru a obține de la dânsle stabilirea relațiilor noastre diplomatice în raport cu noua situațiune politică a țării. Pentru acest sfârșit cred că este bine ca să avem și la Roma un agent trimis în misiune timporară, în așteptarea transformării Agenției noastre de acolo în Legațiune dupe cum avem pe lângă Puterile care n-au recunoscut încă independența noastră, și anume la Paris și la Berlin. Vin a propune Alteței Voastre Regale, în urma avisului Consiliului de Miniștri, ca domnul C. Esarcu, fost agent diplomatic, să fie trimis în aceeași calitate și într-un mod provizoriu la Roma, cu lefa, cheltuielile de repesintare și chirie, analoge celor ce se dau agenților noștri din Paris și Berlin, și plătibile din creditele alocate pentru represințațiunea noastră la Roma.”²⁰

În urma acestui raport al ministrului Afacerilor Străine, Regele Carol I decreta: „Domnul Constantin Esarcu, fost agent diplomatic, este numit în mod provizoriu Agent diplomatic al României la Roma, în așteptarea transformării agenției noastre de acolo în legațiune.”²¹

În sfârșit, la 23/24 octombrie, Vasile Boerescu anunța Agenția de la Roma că Parlamentul de la București a admis proiectul guvernului privind articolul 7 din Constituție. În acel moment a început un capitol dificil în misiunea lui Constantin Esarcu. Încercând să-i convingă pe Cairoli, pe Depretis și pe alți oameni politici italieni că prescripțiunile tratatului de la Berlin au fost aplicate prin noul articol 7, diplomatul se lovea mereu de acțiunea ascunsă a reprezentantului din Roma al alianței israelite și al principatului său agent care împinge Consulata să nu recunoască independența României.²²

Prin adresa din 9 noiembrie 1879, Constantin Esarcu comunica Ministerului Afacerilor Străine din București poziția Italiei față de chestiunea României²³. Potrivit informațiilor prezentate, existau în Ministerul Afacerilor Străine al Italiei două curente, unul reprezentat de Ministrul Cairoli și secretarul general Maffei, iar celălalt reprezentat de directorul politic al Ministerului, Malvano.

²⁰ AMAE, fond „Dosare personale”, vol. 77, litera E, nr. 4, anul 1879, p. 5.

²¹ *Ibid.*, p. 7.

²² RAOUL V. BOSSY, *op. cit.*, p. 89.

²³ AMAE, fond „Inventarul dosarelor legate, 1830-1895”, vol. 262, Corespondența cu Agenția din Roma (1876-1879), rola 152, pp. 137-139.

Primul curent era unul favorabil României, însă din nefericire, Cairoli, în calitate sa de președinte al Consiliului de Miniștri, era atât de ocupat de schimbările și demersurile necesare întăririi ministerului amenințat de o criză, încât problema României era tratată în mod secundar și superficial. În lipsa unui sprijin parlamentar, Cairoli ezita să ia o decizie ce ar fi putut stârni împotriva sa pe toți israeliții din forul legislativ; Maffei era, de asemenea, un susținător al cauzei României, însă influența sa nu era atât de însemnată încât să poată impune o decizie. În ceea ce privește curentul reprezentat de Malvano, acesta avea susținerea întregii Alianțe a Israelitelor din Roma și era puternic susținut de ambasadorul Italiei la Berlin, Launay.

Constantin Esarcu preciza în încheierea acestei adrese că va depune toate eforturile necesare pentru a-l convinge atât pe Malvano, cât și pe israeliți, că această atitudine ostilă era dăunătoare coreligionarilor lor din România, deoarece această atitudine a determinat încetarea mișcării ce începuse în țară în favoarea israeliților și care fusese manifestată prin lege și prin Codul Civil din 1864.

În urma unor declarații referitoare la aplicarea articolului 44 s-a ajuns la rezolvarea impasului și la 5 decembrie 1879 Constantin Esarcu a putut telegrafia la București că problema recunoașterii independenței României la Roma poate fi considerată rezolvată, adăugând că decizia guvernului italian era „definitivă și irevocabilă”. Între timp, la București, Fava comunicase lui Vasile Boerescu (7 decembrie 1879) recunoașterea independenței și ceruse acordul pentru numirea contelui Tornielli, fostul secretar general al Ministerului Afacerilor Externe, ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Italiei în România. Acordul a fost exprimat imediat, iar Vasile Boerescu a adresat felicitări lui diplomatului român pentru succesul acțiunilor sale²⁴.

Deși independența fusese recunoscută formal de Italia, totuși, datorită faptului că majoritatea puterilor europene nu stabiliseră încă relații diplomatice cu România, guvernul italian a mai manifestat unele ezitări în privința remiterii scrisorilor de acreditate. Atitudinea puterilor europene, în afara Germaniei, care nu s-au arătat deranjate de inițiativa Italiei, au încurajat cabinetul de la Roma să traducă în fapt recunoașterea independenței. Astfel, Tornielli a fost trimis la București, iar în ziua de 6/18 decembrie 1879 a fost primit în audiență solemnă de domnitorul României.

*

La 14 ianuarie 1880, agentul diplomatic anunța guvernul italian că Agenția diplomatică a României era ridicată la rangul de legație, Nicolae Krețulescu fiind numit titular, în calitate de trimis extraordinar și ministru

²⁴ VASILE GLIGA, CONSTANTIN TURCU, ARTHUR A. VAISMAN, *op. cit.*, p. 254.

plenipotențiar. Până la sosirea lui la post, Constantin Esarcu, ministru la Atena, urma să gireze activitatea legației, având drept colaboratori pe G. G. Cantacuzino și C. I. Mitilieu.

Pe data de 16 ianuarie 1880, Constantin Esarcu comunica Ministerului Afacerilor Străine din România că poziția misiunii diplomatice de la Roma în urma unor săptămâni foarte dificile și delicate s-a ameliorat sensibil, iar raporturile oficiale au fost stabilite între Ministerul Afacerilor Străine din Italia și Legația României la Roma.

În continuare, Constantin Esarcu prezenta impresia defavorabilă creată datorită întâzierii desemnării unui reprezentant diplomatic al României în Italia, echivalentul contelui Tornielli la București. Absența acestuia dintre șefii de misiuni care, în numele suveranilor lor, au prezentat în prima zi a Anului Nou felicitările convenite Regelui, a făcut la Quirinal și la Consulată cea mai negativă impresie: „Comprenant ensuite que ma présence à Rome pour le premier janvier embarrassait le Ministre des Affaires Étrangères autant que je me sentais embarrassé moi-même, je saisis l'occasion de la note de Votre Excellence N. 18536 et j'envoyai à M. Cairoli le 28 décembre la lettre suivante: „Appel d'urgence à me rendre à Naples pour quelque jours, je me fais un devoir, avant de partir, de porter à la connaissance de V.E. la lettre ci-jointe en copie, que je reçois de mon gouvernement et qui contient l'expression de ses sentiments de gratitude à l'égard de V.E. et des personnes qui contribuèrent à déterminer l'acte de la reconnaissance de l'indépendance de la Roumanie. J'aurais été heureux, Monsieur le Ministre, de pouvoir vous remettre personnellement cette lettre car je n'aurais manqué d'exprimer à V.E. combien je me sens moi-même heureux d'avoir été témoin des bienveillantes dispositions de V.E. à mon égard et de celles du gouvernement royal à l'égard de mon pays.”²⁵

În urma confirmării numirii lui Nicolae Kretzulescu în funcția de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, Constantin Esarcu informa că s-a prezentat la Consulată să dea explicațiile necesare atenuării impresiei negative create de întâziera unui reprezentant al României (23 ianuarie 1880). Astfel, diplomatul declara că, imediat după recunoașterea independenței României de către guvernul italian, cabinetul de la București a decis să acrediteze pe lângă autoritățile de la Roma pe unul dintre oamenii politici cei mai de seamă din țară, Nicolae Kretzulescu, fost președinte al Consiliului de Miniștrii și, la momentul respectiv, ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor. Diplomatul român a ținut să precizeze că, întâziera șefului misiunii s-a datorat necesității cabinetului de a se prezenta în întregime sa în fața Camerelor pentru discutarea unor probleme stringente.

În încheierea adresei respective, Constantin Esarcu ruga să se insite pe lângă Nicolae Kretzulescu ca să se prezinte la postul său din Roma imediat

²⁵ AMAE, fond „Dosare personale”, vol. 77, litera E, nr. 4, anul 1879, p. 31.

după desfășurarea votului din Camere, pentru a se respecta promisiunile făcute oamenilor de stat italieni.

Tot în legătură cu întârzierea lui Nicolae Kretzulescu la post, Constantin Esarcu s-a prezentat într-o audiență la Regele Italiei pentru a exprima scuzele și explicațiile aferente acestei situații mai puțin favorabile României. Astfel, în cuprinsul adresei datată 23 ianuarie 1880 și transmisă Ministerului Afacerilor Străine din București, Constantin Esarcu nota: „Le Roi a abordé ensuite la question de la reconnaissance de notre indépendance et a très franchement exprimé ses regrets de ce que l'Italie n'avait pas plutôt accompli ces actes. Sa Majeste daigna m'exprimer sa satisfaction pour la manière dont j'avais sù agir pour arriver à un resultat qu'elle désirait depuis longtemps, et en me parlant, Sa Majeste qui m'avait déjà serré la main en me recevant, m'a tendu de nouveau la main.”²⁶

*

În urma stabilirii raporturilor diplomatice la nivel de legăție între Roma și București, Italia acredita în capitala României, în calitate de ministru plenipotențiar și trimis extraordinar, pe contele Giuseppe Tornielli-Brusati di Vergano; câteva luni mai târziu a fost creat cadrul juridic de dezvoltare a relațiilor diplomatice între cele două state prin semnarea la București a unei „Convenții consulare între Italia și România” și a unei „Convenții de extrădare” la 5/17 august 1880²⁷. La baza evoluției relațiilor economice au stat trei instrumente succesiv create: „Convenția de comerț și navigație”, semnată la Roma pe 23 martie 1878; „Convenția de comerț și navigație”, semnată la București pe 23 decembrie 1892 și „Tratatul de comerț, vamă și navigație între Italia și România”, semnat tot în capitala României la 22 noiembrie/5 decembrie 1906²⁸.

În loc de încheiere

Acțiunile diplomatice pe care le-a întreprins guvernul român după 1879 urmăreau realizarea principalei sarcini ce și-a propus-o România după încheierea tratatului de la Berlin, anume recunoașterea independenței de stat de către marile puteri și, în acest scop, s-a acordat o importanță deosebită acțiunilor

²⁶ *Ibid.*, p. 35.

²⁷ Între 1879 și 1914, Italia a acreditat la București 4 miniștri plenipotențieri: Giuseppe Tornielli-Brusati, Francesco Curtopassi, Emanuele Beccaria și Carlo Faciotti, 2 consilieri, 23 de secretari, 6 atașați și 2 geranți; vezi RUDOLF DINU, „*Documents regarding the History of the Italian Legation in Bucharest, 1879-1914*”, în *Revue des Études du Sud-Est Européennes*, XXXVI, 1-4, 1999, p. 367.

²⁸ ION BULEI, RUDOLF DINU, *35 de ani de relații româno-italiene, 1879-1914*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 9.

diplomatice privind ridicarea agențiilor diplomatice ale României la rangul de legatie. Constantin Esarcu s-a găsit și după încheierea misiunii sale la Roma în prim planul acestei acțiuni. Astfel, el a fost primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al țării sale la Atena în perioada decembrie 1879-septembrie 1882, guvernul elen recunoscând oficial independența României la 11/23 februarie 1880, după ce și puterile occidentale procedaseră la fel. După misiunea din capitala Greciei, Constantin Esarcu a avut o intensă activitate politică în țară, revenind apoi în Italia ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României (noiembrie 1891-februarie 1893, ianuarie 1896-iunie 1898). Vom căuta ca această perioadă să o conturăm într-un articol viitor.